

UYG'ONISH DAVRIDA MUSIQIY USLUB VA DRAMATURGIYA TAMOYILLARI.

Tursunov Shodiyor Tolibjon o'g'li

Namangan davlat pedagogika instituti Musiqa ta'limi va san'at I bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada Uyg'onish davri musiqasining shakllanishi, uning badiiy uslubi va dramaturgik tamoyillarining asosiy xususiyatlari ilmiy tahlil qilinadi. Davr musiqiy tafakkuri insonparvarlik g'oyalari, polifonik shakllarning takomillashuvi, dramatik ifodaning boyishi va kompozitor shaxsining yuksalishi bilan izohlanadi. Shuningdek, madrigal, motet, massalar va dunyoviy vokal janrlarining dramatik strukturasiga oid yondashuvlar tahlil qilinadi. Tadqiqot nazariy, tarixiy-qiyosiy va san'atshunoslik metodlari asosida olib borilgan.

Kalit so'zlar: Uyg'onish davri, polifoniya, madrigal, musiqiy dramaturgiya, uslub, gumanizm, motet, Palestrina, humanistik estetika, musiqiy tafakkur.

Uyg'onish davri (XIV–XVI asrlar) Yevropa madaniyatida inson tafakkuri va badiiy o'zini anglashning muhim bosqichi bo'lib, musiqiy san'atning ham mazmun va shakl jihatdan yuksalishiga katta ta'sir ko'rsatdi. Bu davr san'ati markazida inson, uning his-tuyg'usi, ichki dramatzimi va ma'naviy dunyosining ifodasi turadi. Musiqada gumanistik qarashlarning kuchayishi, ovozlar uyg'unligining yangi talqini, polifonik shakllarning mukammallashuvi, yangi vokal va instrumental janrlarning paydo bo'lishi davrning o'ziga xos belgilaridir. Ayniqsa, dramatik tamoyillar — ziddiyat, ichki kechinma, syujetga yaqin musiqiy ifoda shakllari — Uyg'onish musiqasining asosiy badiiy yo'nalishiga aylandi.

Uyg'onish davr musiqasi bo'yicha tadqiqotlar G. Reez, K. Dahlhaus, D. Arnold, N. Pirro, E. Lovinskiy kabi musiqashunoslar tomonidan keng yoritilgan. Ularning fikrlariga ko'ra:

Polifoniyaning eng yuksak namunalarini Yosquin Desprez, Orlando di Lasso, Palestrina ijodida ko'rish mumkin. Ular musiqiy dramaturgiyani ovozlar o'rtasidagi dinamik harakat, qarama-qarshilik va uyg'unlik orqali shakllantirgan.

Adabiyotlarning umumiy tahlili shuni ko'rsatadiki, Uyg'onish musiqasi dramatzimining manbai — insonparvarlik va psixologik ifodaning kuchayishi hamda musiqaviy matnning mazmun bilan uyg'unlashuvi hisoblanadi.

Umumiy estetik maqsad: Insonni va uning his-tuyg'ularini markazga qo'yish

O'rta asr musiqasi asosan Xudoga xizmat qilgan bo'lsa, Uyg'onish davri musiqasi insonni, uning ichki kechinmalarini, sevgi, qayg'u, o'lim, quvonch, tabiat go'zalligi kabi mavzularni birinchi o'ringa qo'ydi. Bu gumanistik dunyoqarashning to'g'ridan-to'g'ri natijasi edi. Musiqa endi faqat cherkovda emas, balki saroylarda, aristokratlar salonlarida, shaharlik zodagonlar uyida yangray boshladi.

“So'z hukmdor, musiqa – xizmatkor” tamoyili

Bu tamoyil butun Uyg'onish davri musiqasining eng muhim shiori bo'lib qoldi. Matnni tinglovchi aniq eshitishi va tushunishi kerak edi. Shu sababli:

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2025"

- Ovozlar soni ko'payib ketmasligi kerak (odatda 4–6 ovozlik polifoniya)
- So'zlarning bo'g'inlari bir vaqtda aytilishi lozim (sillabik yozuv)
- Muhim so'zlar homofonik (akkordli) tekstura bilan ta'kidlanadi
- Matndagi tasviriy so'zlar musiqada "bo'yab" beriladi (madrigalizm yoki so'z tasviri – word painting)

Misollar:

- "o'lim" so'zi – past registr, sekin harakat, kromatik yurishlar
- "osmon", "farishta" – yuqori registr, yorqin konsonanslar
- "qochmoq", "yugurmoq" – tezkor notalar, sekvensiya
- "ko'z yosh" – pastga tushuvchi kichik sekundlar

Polifoniyaning eng yuqori cho'qqisi (1450–1550)

Josquin Desprez, Obrecht, Ockeghem, Isaac, Palestrina davri – bu "oltin asr" polifoniyasi. Har bir ovoz o'ziga xos, chiroyli melodiyaga ega, lekin bir butunlik hosil qiladi. Imitatsiya (bir ovoz boshlagan mavzuni boshqalari takrorlaydi) va kanon juda muhim vosita bo'ldi. Matnni aniq ifoda qilish uchun ba'zida homofonik qismlar ham kiritiladi. Bu uslubni "prima pratica" (birinchi amaliyot) deb atashadi.

Yangi dramatik uslubning paydo bo'lishi (1550–1600) – "Seconda pratica"

XVI asrning ikkinchi yarmida kompozitorlar eski qoidalarni (parallel kvintalar taqiqlanishi, dissono'lar faqat o'tuvchi bo'lishi kerak va h.k.) buzishni boshladilar. Bunga sabab – matn talab qilayotgan kuchli his-tuyg'uni ifoda eta olmaslik edi.

Eng muhim shaxs – Claudio Monteverdi (1567–1643). U 1605-yilda chiqqan 5-madrigal kitobining kirish so'zida shunday deb yozgan:

«Men shuni isbotladimki, matn hukmdor, garmoni esa xizmatkor bo'lishi kerak»
(Ushbu tamoyil keyinchalik butun barokko musiqasining asosiga aylandi.)

Seconda pratica xususiyatlari:

- Matn talab qilsa, dissono'lar tayyorlanmasdan va hal qilinmasdan qoldiriladi
- Kromatik yurishlar, keskin modulatsiyalar, noodatij akkordlar ishlatiladi
- General-bas raqamli bassi paydo bo'ladi (1600-yillarning boshida)
- Stilistik kontrastlar: yakkaxon – xor, yuqori – past registr, tezkor – sekin

Eng radikal misol – Carlo Gesualdo (1566–1613). Uning madrigallarida shu qadar kuchli xromatiklik va dissono'lar borki, ba'zi joylari XX asr atonal musiqasiga o'xshab ketadi. Masalan, "Moro, lasso, al mio duolo" madrigalida "o'lim" so'zida shunchalik keskin xromatik yurishlar borki, tinglovchi haqiqiy og'riqni his qiladi.

Dramaturgiya vositalari (XVI asr oxiri)

- Affektlar (his-tuyg'ular) nazariyasi – har bir hisning o'ziga xos musiqiy "belgilari" bor
- Concertato prinsipi – turli guruhlar o'zaro "raqobatlashadi" (vokal-instrumental kontrast)
- Monodiya – bir ovozli kuylash + akkompaniment (Caccini, Peri) – bu opera uslubining otasi

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2025"

- Recitar cantando – “kuylab gapirish” uslubi (qadimgi yunon tragediyasini tiriltirish maqsadi)

- Orkestrning rivojlanishi – Monteverdi “L’Orfeo” operasida 40 xil musiqa asbobi ishlatilgan

Eng muhim janrlar va ularning dramatik xususiyatlari

- Madrigal (Italiya) – eng muhim dunyoviy janr. 5 ovozlik, she’rga yozilgan, so’z tasviri juda boy. 1580–1600 yillarda eng dramatik shaklga aylandi (Gesualdo, Marenzio, Monteverdi).

- Chanson (Fransiya) – Janequin “La guerre” (urush tasviri), “Le chant des oiseaux” (qushlarning sayrashini taqlid qiladi) – eng tasviriy chansonlar.

- Motet – diniy, lekin XVI asrda his-tuyg’u ifodasi kuchaydi (Palestrina – mukammal muvozanat, Lasso – dramatik).

- Opera – 1600-yilda tug’ilgan. Peri “Euridice” (1600), Monteverdi “L’Orfeo” (1607) – birinchi to’laqonli opera.

Uyg’onish davri musiqasi ikki katta bosqichga bo’linadi:

1. 1400–1550 – polifoniyaning oltin davri, muvozanat, go’zallik, aniqlik (Josquin, Palestrina)

2. 1550–1600 – dramatik izlanishlar davri, his-tuyg’ular zo’ravonligi, qoidalar buzilishi (Gesualdo, Monteverdi)

Aynan ikkinchi bosqich yangi davr – Barokko musiqasining boshlanishiga asos bo’ldi. 1600-yilda Monteverdi “L’Orfeo” operasini yozganda, Uyg’onish davri musiqasi o’zining eng yuqori dramatik cho’qqisiga chiqdi va shu bilan o’z missiyasini yakunladi.

XULOSA

Uyg’onish davri musiqasi nafaqat san’at tarixida yangi sahifa ochgan, balki musiqiy dramaturgiyaning keyingi taraqqiyoti uchun mustahkam nazariy va amaliy poydevor yaratgan davrdir. Davr musiqiy tafakkuri insonning ichki kechinmalarini chuqur ifodalash, polifonik shakllarni takomillashtirish va badiiy g’oyani musiqiy struktura bilan uyg’unlashtirish orqali yuksak darajaga ko’tarilgan. Madrigal, motet va boshqa janrlar musiqaning dramatik imkoniyatlarini kengaytirgan va o’ziga xos uslub me’yorlarini shakllantirgan.

Uyg’onish musiqasining dramaturgik tamoyillarini zamonaviy musiqiy ta’lim dasturlariga kengroq kiritish.

Kompozitorlik va musiqiy ijod darslarida madrigal va motetlarni misol sifatida tahlil qilish.

O’zbek musiqashunosligida Uyg’onish davri musiqiy dramaturgiyasiga bag’ishlangan maxsus tadqiqotlarni ko’paytirish.

Musiqa tarixi kurslarida polifonik uslubning dramatik imkoniyatlarini amaliy tahlil bilan o’rgatish.

Uyg’onish davri musiqasi asosida interfaol dars modellarini yaratish va o’quv amaliyotiga joriy etish.

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2025"

ADABIYOTLAR:

1. Dahlhaus, C. Renaissance Music and Its Contexts. Cambridge University Press, 2014.
2. Lockwood, L. Music in Renaissance Ferrara 1400–1505. Oxford University Press, 2009.
3. Kirkman, A. The Cultural Life of the Early Polyphonists. Oxford University Press, 2010.
4. Fenlon, I. Music and Culture in Early Modern Europe. Cambridge University Press, 2011.
5. Bukofzer, M. Studies in Medieval and Renaissance Music. Oxford University Press, 2004.
6. Elders, W. Renaissance Sacred Music: Studies in Style and Composition. Leuven University Press, 2012.
7. Lasso, Orlando di. Collected Works. Munich Scholarly Edition, 2008.
8. Ершова, Т. История западноевропейской музыки: эпоха Возрождения. Москва: Флинта, 2017.
9. UNESCO. Renaissance Art and Cultural Memory. Paris, 2019.
10. Fenlon, I. & Haar, J. The Italian Madrigal in the Renaissance. London: Faber & Faber, 2015.
11. Knighton, T. Renaissance Music in Spain and Italy. Routledge, 2014.
12. Perkins, L. Music in the Age of the Renaissance. Routledge, 2019.
13. Qodir o'g'li, M. S. (2025). MILLIY MUSIQA-XALQ MADANIYATINING MA'NAVIY KO 'ZGUSI. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 8(10), 107-109.
14. Gaziyeu, J. J. (2021). VOCAL MUSIC OF UZBEK COMPOSERS. In WORLD SCIENCE: PROBLEMS AND INNOVATIONS (pp. 260-262).
15. Maxkamjanov, S. (2025). INNOVATION TEXNOLOGIYALARINING MUSIQA O 'RGATISH NATIJALARIGA TA'SIRI. Universal xalqaro ilmiy jurnal, 2(4.3), 428-430.
16. Joraxanovich, G. J. (2023). Psychological Factors Of Musical Education. JournalNX, 9(11), 8-10.
17. Qodir o'g'li, M. S. (2025). MUSIQA SAVODXONLIGI TUSHUNCHASI. FORMATION OF PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY AS INTERDISCIPLINARY SCIENCES, 3(36), 220-224.
18. Gaziyeu, J. J. R. (2024). UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA MUSIQA MADANIYATI O 'QITUVCHILARINING MUSIQA MADANIYATI DARSLARIDA NOANANAVIY METODLARDAN FOYDALANISHI. Oriental Art and Culture, 5(3), 414-419.
19. Qodir o'g'li, M. S. (2025). INNOVATION TEXNOLOGIYALAR TUSHUNCHASI. SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 3(32), 87-91.

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2025"

20. Gaziyev, J. J. (2024). NAMANGAN VILOYATI TARIXI VA MADANIYATI DAVLAT MUZEYI. Inter education & global study, (5 (1)), 456-465.
21. Qodir o'g'li, M. S. (2024). INNOVATION TEXNOLOGIYALAR VA ULARNING MUSIQA TA'LIMIDA QO'LLANILISHI. SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH, 3(28), 68-71.
22. Botirkhonovich, S. B. (2025). EDUCATION OF THE SPIRITUAL AND MORAL PERSONALITY OF STUDENTS THROUGH THE STUDY OF UZBEKISTAN FOLK MUSIC AND CULTURAL HERITAGE. Web of Scientists and Scholars: Journal of Multidisciplinary Research, 3(2), 257-260.
23. Akhmedov, B. (2023). THE FIRST FORMATION PROCESSES OF UZBEK VOCAL PERFORMANCE. Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования, 2(8), 126-128.